PRÍSPEVOK K OSÍDLENIU SMIŽIAN VO VČASNOSTREDOVEKOM OBDOBÍ¹

Peter Fecko – Marián Soják

DOI: <https://doi.org/10.31577/szausav.2019.66.6>

Keywords: Spiš region, Early Medieval period, settlement analysis, reinterpretation of the archaeological findings, settlement, dwelling, ceramics

A contribution to the settlement of Smižany in the Early Middle Ages

The paper offers information about the results of the archaeological research which was accomplished during the construction of the hypermarket TESCO in the village Smižany (district Spišská Nová Ves). The excavated feature can be most probably interpreted as a sunken-floor house. Based on similar analogies from the archaeological sites in the Spiš region and other regions of Slovakia, the excavated findings and the feature itself can be dated to the 8th to 9th century. Archaeological findings from the aforementioned period discovered in the cadastre of Smižany are not rare and are known from the settlements and to a lesser extent from burial grounds. All Early Medieval settlements probably belonged under the administration of the central Čingov hillfort situated in the Slovak Paradise. The analysis of ceramics deposited at the Institute of Archaeology of the SAS – Research department in Spišská Nová Ves pointed out the necessity to revise the ceramic findings from the Spiš region dated to the Early Medieval period and also the necessity to publish all archaeological findings that came from closed finding features.

ÚVOD

Cieľom štúdie je prezentácia výsledkov zo sondážneho archeologického výskumu, ktorý sa realizoval v roku 2011 pri stavbe Obchodného centra TESCO v obci Smižany (okr. Spišská Nová Ves). Počas výskumu sa zistil sídliskový objekt, ktorý na základe analýzy keramického materiálu rámcovo datujeme do 8.–9. stor. Z pohľadu chronológie včasného stredoveku na Spiši ide o dôležitý nález, keďže z regiónu poznáme doteraz len málo uzavretých nálezových celkov z **daného chronologického horizontu**. Väčšinou ide o nálezy zberového charakteru. Lokalita je obzvlášť významná aj kvôli tomu, že sa nachádza v bezprostrednej blízkosti (2,7 km, 30 až 35 minút peši) slovanského hradiska (Hradisko I) situovaného na rozhraní katastrov Spišských Tomášoviec a Smižian.

Obec Smižany patrí do regiónu dolného Spiša, ktorý leží vo Vnútorných západných Karpatoch v nadmorskej výške 450–1122 m (obr. 1; 2: 2). Na východe susedí s okresným mestom Spišská Nová Ves. Na severe hraničí s obcou Iliašovce a na západe s obcami Arnutovce, Spišský Štvrtok, Spišské Tomášovce, Letanovce a Stratená. Na juhu zas s obcami Dedinky a Mlynky (obr. 1). Katastrálne územie má nepravidelný obdĺžnikovitý tvar s orientáciou od severovýchodu k juhozápadu. Samotné územie môžeme rozdeliť na dve časti (obr. 1; 2: 2). Prvú reprezentuje extravilán obce, ktorý tvoria lúky a pasienky. Nachádza sa v severnej časti, patriacej do Fatransko-tatranskej oblasti, ktorej geomorfologickou podkategóriou je už Hornádska kotlina. Južná, rozlohou podstatne väčšia časť chotára, je zalesnená a patrí do Slovenského rudohoria a v rámci geomorfologickej podkategórie do celku Slovenský raj (*Atlas 2001*, 88, mapa 21). Územím preteká rieka Hornád s pravostrannými prítokmi Lesnica a Biely potok. Lavostranný prítok predstavuje potok Brusník. V lesnatej časti sú dominantnými kopcami Matka Božia (906 m n. m.), Medvedia hlava (905 m n. m.), Dubnica (990 m n. m.), Zadný Turník (933 m n. m.), Holý kameň (1107 m n. m.) a Suchý vrch (1122 m n. m.). Jednotvárný povrch severovýchodných častí chotára v kotline tvoria ílovce a zlepenec trefohorného flyšu, juhozápadne v rudohorí komplexy druhohorných vápencov (*Turistický atlas*, list číslo

¹ Práca vznikla v rámci grantového projektu agentúry VEGA 2/0075/16 a ako dopadový ukazovateľ udržateľnosti projektu ITMS: 26220120059.

Obr. 1. Smižany. Kataster obce s vyznačenými lokalitami datovanými do obdobia včasného stredoveku. Číslo polôh sa zhodujú s číslovaním lokalít v texte. 1 – OD TESCO; 2 – Ulica kpt. J. Nálepku; 3 – Zlaté role; 4 – Pri kňazovej studni; 5a – Štrkovisko IV; 5b – Štrkovisko II; 6 – Smižianska Maša; 7 – Gnojník; 8 – Smižianska roveň; 9 – Sedlo pod hradiskom; 10 – Hradisko I; 11 – Hradisko II; 12 – Čingov (Pri starej horárni); 13 – jaskyňa Tri skalky; 14 – Matka Božia; 15 – Turník. Zdroj QGIS, upravil P. Fecko.

137, 138; VSS III 1978, 58). Klimaticky patrí severná, kotlinová časť katastra do mierne teplej, mierne vlhkej, pahorkatinovej až vrchovínovej oblasti. Južná, zalesnená časť prináleží už do mierne chladnej a veľmi vlhkej oblasti (<http://klimat.shmu.sk>). Táto diverzita je ovplyvnená rozdielnym geomorfologickým členením katastra. Pôdne zloženie (obr. 2: 1, tu podrobnejšie triedenie) tvoria hlavne kambizeme a rendziny. V juhovýchodnej časti katastra sú v menšom rozsahu zastúpené podzoly a v okolí brehov potoka Brusník a rieky Hornád čierne (Hraško a i. 2017). Smižany patria do lesníckej oblasti Spišskogemerského krasu, v rámci ktorého sa nachádza Národný park Slovenský raj s III. stupňom ochrany. Výmera lesov predstavuje 27,77 ha, kde prevláda okrem iných hlavne buk, smrek, jedľa, javor, borovica a smrekovec (LGis 2015).

Obr. 2. Kataster obce Smežany. 1 – Pôdna mapa. Legend: H1 – kambizeme typické nasýtené až kyslé; H6 – kambizeme pseudoglejové nasýtené; H7 – kambizeme dystrické a kambizeme typické kyslé; H10 – kambizeme dystrické; R1 – rendziny a kambizeme rendzinové; R2 – rendziny typické litické a rubefikované; R3 – rendziny vylúhované a kambizeme rendzinové; P2 – podzoly kambizemné; L3 – čierne typické karbonátové (podľa Hmaško a i. 2017, upravené P. Fecko). 2 – Hypsometrická mapa. Legend: a – 460–550 m n. m.; b – 550–600 m n. m.; c – 600–650 m n. m.; d – 650–700 m n. m.; e – 700–750 m n. m.; f – 750–800 m n. m.; g – 800–850 m n. m.; h – 850–900 m n. m.; i – 900–950 m n. m.; j – 950 a viac m n. m. (podľa P. Fecko). Číslo polôh sa zhodujú s číslovaním lokalít v texte a s obrázkom 1.

Najstaršia písomná zmienka o Smižanoch pochádza z roku 1246. Išlo o starú obec kráľovských psovodov, ktorá patrila v 13. stor. Spišskému hradu. V severnej časti chotára (asi 280 m na severovýchod od analyzovaného objektu) stojí rímsko-katolícky ranogotický Kostol Povýšenia sv. Križa z druhej polovice 13. stor. (Vencko 1941, 37; VSS III 1978, 58).

SITUOVANIE LOKALITY

Poloha včasnostredovekého sídliskového objektu leží v intraviláne obce na zastavaných plochách západne od centra, priamo pod severným múrom Obchodného centra TESCO pri ulici Javorná (obr. 1; 3). Približne 80 metrov na sever tečie regulovaný potok Brusník. Nadmorská výška v tejto časti územia je 482 m. Táto pahorkatinová časť chotára patrí do Hornádskej kotliny a konkrétne v mieste nálezu prevláda, na území Spiša veľmi riedko zastúpený, pôdny typ čiernica, ktorý patrí medzi naše najúrodnejšie pôdy (Bielek 2004; Hraško a i. 2017).

PRIEBEH A METÓDA VÝSKUMU

Sondážny archeologický výskum sa realizoval v troch miestach skúmanej polohy (obr. 3). Sonda I/11 (2 x 5 m) bola umiestnená v juhovýchodnej časti staveniska, v mieste zaniknutej novovekej stavby, z ktorej sa čiastočne odkryla deštrukcia nárožia s početným odpadom (igelity, fľaše, konzervy atď.). Ukázala sa ako negatívna na výskyt archeologických objektov a nálezov. Sonda II/11 (2 x 8,5 m) sa situovala približne v strede stavby budúceho obchodného centra TESCO. Hneď na jej povrchu sa ukázala sterilná vrstva premiešaná s niekdajšou ornícou a s novodobým odpadom. Sonda tiež neposkytla žiadne archeologické objekty a nálezy. Sonda III/11 (3,5 x 6,5 m) ležala na severozápadnom okraji staveniska, v mieste, kde pokusný výkop pre identifikáciu inžinierskych sietí obnažil kultúrnu vrstvu s črepmi (obr. 3–5). Preto sa prišlo k plošnému odkryvu tejto časti plochy.

OJEDINELÝ SÍDLISKOVÝ OBJEKT

Ide o pravidelne oválny pôdorys zahĺbenej časti objektu s orientáciou severozápad – juhovýchod (označený ako obj. 1). Kvôli výkopom pre plynovodné potrubie v minulosti sa nezachoval celý pôdorys. Stavebnými prácami narušili jeho južnú a v menšej miere aj východnú časť (obr. 6). Za západným okrajom objektu sa odkryl zvyšok neznámeho na sucho kladeného múrika, predstavujúceho možno niekdajší chodník (obr. 4: 2; 5; 6). Nakoľko sa v skladbe chodníka nachádzali medzi kameňmi aj tehly, nepovažujeme ho za súčasný s objektom 1 (Soják/Fecko 2011).

Na základe predpokladu, že ide o pravidelný oválny pôdorys, mohla byť dĺžka objektu 4,5–5 m a šírka 2,5–3 m, čo predstavuje rozlohu približne 12 m². Obrisy boli rozpoznané v hĺbke 60–75 cm od súčasného terénu, kedy sa začali rysovať ako čierna plocha na sterilnom svetložltom podloží (obr. 4: 1). Po doskúmaní dosahoval hĺbku 95 cm od terajšej úrovne povrchu. Zahĺbenie do sterilného podložia predstavovalo 20 až 30 cm.

Na základe typológie P. Šalkovského (2001, 18) radíme objekt k jeho typu 3. Tie zastupujú zemnice oválneho, obličkovitého alebo nepravidelného tvaru s misovitým zahĺbením. Pre konkrétny typ navrhuje spomenutý autor termín: „dom s čiastkovo zahĺbeným interiérom“ (Šalkovský 2007a, 302) či obsirnejšie „stavby s hybridným princípom riešenia interiéru, ktorých značná časť plochy interiéru, zväčša centrálna situovaná a vybavená kúreniskom, bola zahĺbená (zväčša viac ako 20 cm) v zemi a zvyšok interiéru po stranách centrálnej jamy zahĺbený nebol“ (Šalkovský 2011b, 174). Ich zahĺbenie sa pohybovalo väčšinou od 40 do 80 cm, a rozloha od 4 do 8 m². Väčšia rozloha (9–12 m²) sa uvádza ako menej častá (Šalkovský 2001, 42; 2007a, 302). Typické pre tento typ zemnic je, že v nich prevládajú (65–80 %) otvorené ohniská obkolesené kameňmi (Šalkovský 1983, 119; 1998, 14; 2001, 55; 2002, 59; 2007a, 302). Poznáme ich hlavne zo 7.–8. stor. (Šalkovský 2001, 56; 2011a, 21; z hľadiska konštrukcie, funkčnosti a pôvodu pozri (Šalkovský 1983, 120; 2009a, 40, 41, 43). Výrazne sa viažu najmä na horské územia stredného a východného Slovenska, Moravy i Čiech (Šalkovský 2007a, 301, 304; 2011a, 19).

Obr. 3. Smižany, poloha OD TESCO. 1 – situovanie archeologických sond I – III z roku 2011 na ortofotomape; 2 – situovanie archeologických sond I – III na 3D zobrazení. Zdroj Google Earth.

Obr. 4. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. 1 – zachytená juhovýchodná časť objektu v hĺbke 70 cm od úrovne súčasného terénu; 2 – rozširovanie objektu západným smerom.

Obr. 5. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1, 2 – pohľad na preskúmaný objekt.

Obr. 6. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. Pôdorys a profily po vybratí na sterilné podložie. Legenda: a – vrchná vrstva tmavočiernej zemiны premiešanej menšími fragmentami štrku a korením trávnej vegetácie; b – tmavočierna škvara premiešaná novovekým odpadom a štrkom; c – sivá až sivohnedá zemina premiešaná novovekými tehliami a štrkom (navážka); d – kultúrna pôda hnedého sfarbenia, kompaktná s koncentráciou archeologických nálezov z novoveku a včasného stredoveku; e – objekt 1. Tmavočierna pôda, kompaktná s koncentráciou včasnostredovekých archeologických nálezov; f – zisťovacia sonda vykopaná stavbármi za účelom hľadania plynovodného potrubia; g – žltá fólia umiestnená nad plynovodným potrubím; h – vodárenská betónová skruž; i – ryha plynovodného potrubia; j – okraj ryhy pre plynovodné potrubie, sterilná zemina premiešaná s orniciou; k – fragmenty novovekých tehál; l – pieskovcový kameň; m – prepálený pieskovcový kameň; n – predpokladaný priebeh objektu. Kresba P. Fecko.

V súčasnosti už vieme, že prví Slovania, prichádzajúci na územie Spiša v druhej polovici 6. stor., stavali typické kvadratické zemnice (Fecko a i., v tlači; Kučerová a i. 2012, 21 n.). Do úvahy prichádzajú dve teórie týkajúce sa zmeny typu obydli vo vyššie spomenutých oblastiach. Prvá môže súvisieť so samotnými prírodnými pomermi, ktoré ovplyvňovali okrem iného aj architektúru stavieb (Fecko 2016, 53, 55; Šalkovský 1980, 166; 2002, 62). Kvadratické zemnice sa pravdepodobne neosvedčili ako vhodné pre tunajšie klimatické a pôdne podmienky. Preto nastala zmena v typoch obydli. Túto môžeme vidieť v zatiaľ ešte nepublikovaných nepravidelne oválnych objektoch, rámcovo datovaných na základe keramiky do prvej polovice 7. stor.², objavených v Spišskej Novej Vsi v polohe Pod Modrým vrchom v rokoch 2016 a 2017 (objekt 91, 92, 93), prípadne na lokalitách Blatné Remety, Dvorianky, Vranov nad Topľou-Lomnica (Budinský-Krička 1990, 92 nn.). Druhou teóriou môže byť predpoklad o prenikaní Slovanov na Spiš z južných oblastí Slovenska, ktorí si so sebou priniesli aj zaužívaný typ zemnic odniekiaľ z juhovýchodných stepných oblastí (Šalkovský 2001, 42, 54). Pravdepodobne niektorým skupinám nevyhovovala nepokojná situácia vyvolaná príchodom Avarov do Karpatskej kotliny v druhej polovici 7. a začiatkom 8. stor. V tom čase dochádza k expanzii avarského kaganátu na sever (Nevizánsky 1991, 138; Ruttkayová 1991, 196; Zábojník 2002, 32 n.), a tým pravdepodobne aj k presunom tamojšieho obyvateľstva do pokojnejších oblastí severného Slovenska, ktoré neboli vhodné pre nomádsky spôsob života. Ako jedna z možných trás mohla viesť údolím rieky Slanej cez Spišsko-gemerské rudohorie (Javorský 1993, 22). S touto druhou teóriou môže súvisieť tiež výskyt zdobená vnútornej strany okrajov ústia na nádobách. Tento dekoračný element sa v hojnej miere vyskytuje na území kontaktnej zóny s avarským kaganátom v južnejších častiach Slovenska (napr. Béreš 1985, 32; Čilinská 1966, 132; 1973; Galuška 1987, 77; Vendtová 1964, 365; Zábojník 2004, 65) a na sever sa mohol dostať práve z dôvodu vyššie opísanej situácie.

POKUS O REKONŠTRUKCIU OBJEKTU

Vychádzajúc z podrobných analýz P. Šalkovského³ (1998, 14; 2001, 18, 42, 55, 56; 2007a; 2009b, 278, 279) týkajúcich sa včasnostredovekých sídliskových objektov interpretujeme objekt 1 ako zemnicu s ľahšou zrubovou či rámovou konštrukciou v nadzemnej časti. Zachovaný pôdorys zemnice, ktorá sa rysovala na sterilnom podloží ako obdĺžniková jama, bola zrejme iba centrálnou časťou stavby, okolo ktorej mohli byť situované lôžka a iné odkladacie priestory. Samotné rozmery a tvar zemnice mohli byť teda rozsiahlejšie ak vychádzame z predpokladu, že nízke zrubové steny alebo iba strechu umiestnili približne 1 m zvonku zachovanej jamy. To umožnilo podstatne zväčšiť využitú plochu interiéru, ktorá mohla dosahovať aj dvojnásobok archeologicky zistenej plochy (Šalkovský 2001, 42; 2007a, 301, 307; 2011a, 19). Uvažuje sa o dvojspádovej sedlovej forme strechy, ktorá bola opretá buď o zem (Šalkovský 2007a, obr. 2: 1) alebo osadená do drevených stien vybudovaných okolo centrálnej jamy (Šalkovský 2007a, obr. 2: 2; 2009a, 43; 2011a, 21). Interiér mohol obsahovať aj ohnisko obložené kameňmi (Šalkovský 1998, 14) aké sa našli napríklad v podobných objektoch 73 a 87 v Spišských Tomášovciach/Smižanoch na Hradisku I (Béreš/Šalkovský 1978, 37). Podľa nájdeneho inventára vylučujeme jeho funkciu ako hospodárska stavba. Aj keď časť týchto stavieb bez vykurovacieho zariadenia je považovaná za vedľajšie stavby, prístrešky alebo pivničky (Šalkovský 2002, 65; 2007b, 116; 2011b, 174), v našom prípade predpokladáme obytný charakter objektu. Indikuje to najmä charakter nájdenej keramiky (keramika, praslen, kamenné brúsky, kostené šidlá a podobne). Absencia ohniska môže súvisieť s tým, že nebol zachytený celý pôdorys objektu a ohnisko sa mohlo nachádzať v už zničenej (južnej) časti. Podľa doterajších výskumov zemnic sú však ohniská situované v ich zahĺbených častiach (Šalkovský 2007a, 302). Podobný prípad absencie ohniska v obytnom objekte poznáme z veľkomoravského sídliska v Branči, kde v objekte 157 nebol zaznamenaný žiadny typ výhrevného zariadenia (Hanuliak/Vladár 2008, 88 n., obr. 4: 2). Autori príspevku uvádzajú, že takéto objekty mohli slúžiť na príležitostné prespávanie, alebo na dlhodobšie obývanie v čase núdze (Hanuliak/Vladár 2008, 90). Nemožno vylúčiť, že je to tiež prípad sledovaného objektu zo Smižian.

Výskyt zemnic typu 3 je zväčša geograficky podmienený. Na území Slovenska sú rozšírené hlavne na východe a na Záhorí (Šalkovský 1983, 120, 127; 2002, 59). Najbližšiu analógiu nachádzame v už

² Nálezy z výskumu M. Sojaka v r. 2016–2017. Za konzultácie ohľadom chronologického zaradenia keramiky ďakujeme G. Fusekovi.

³ Hlavne príspevok o obdĺžnikovitých a oválnych zemniciach s obsiahlou použitou literatúrou (Šalkovský 2007a).

spomenutých Spišských Tomášovciach/Smižanoch na Hradisku I. Na plochách priliehajúcich k valu boli preskúmané okrem iných aj dva objekty 73 a 87, datované do druhej polovice 8. až prvej polovice 9. stor. (Béreš/Šalkovský 1978, 37; Staššiková-Štukovská a i. 2006, 201; Šalkovský 1983, 127; 2007b, 114, 118). Podobné typy obydlí sa našli napríklad na nasledovných lokalitách: Vranov nad Topľou, poloha Lomnica, obj. 4/79 (Budinský-Krička 1990, 97, obr. 7), Blatné Remety, obj. 4 (Budinský-Krička 1990, 92, obr. 2: 1), Parchovany, obj. 1/81 datovaný podľa keramiky hlavne do 9. najneskôr do 10. stor. (Budinský-Krička 1982, 51–53, 348, obr. 41).

KERAMIKA

Z objektu 1 pochádza spolu 216 fragmentov z hrncovitých nádob s jednoducho esovite profilovaným nižším ústím. Tie boli vyhotovené obtáčaním na pomaly rotujúcom ručnom hrnčiarskom kruhu. Ide väčšinou o hrubostenné, dobre vypálené zlomky s prímiesou piesku a sľudy, s drsnou štruktúrou vonkajšieho povrchu. Najpočetnejšie pochádzajú z tela nádob, predstavujú 67 % z celkového súboru, okraje tvoria 11 %, dná 9 %, zlomky z pliec nádob 8 % a hrdlá 5 %. Z nich možno identifikovať minimálne 12 typov nádob (obr. 7–10: 1–3), pritom sa jedna dala komplexne zrekonštruovať (obr. 7: 1; 12: 2). Na základe zachovaných tvarov ide o hrncovité nádoby s vajcovitým telom a najväčšou vydutinou v hornej tretine s viac či menej vyhnutým ústím jednoduchej profilácie.

Okraje

Podľa nájdených 24 kusov fragmentov možno rozpoznať tri typy a ich varianty.⁴

Typ A – zaoblená vonkajšia strana okraja:

variant A1 – jednoduchý zaoblený okraj (10 ks: obr. 8: 1; 9: 1; 10: 1, 4–8, 13),

variant A2 – zaoblený, vytiahnutá spodná hrana (3 ks: obr. 7: 2; 8: 2; 10: 3),

variant A3 – zaoblený, na vnútornej strane okraja s nevýrazným žliabkom (1 ks: obr. 10: 10);

Typ B – zrezaná vonkajšia strana okraja:

variant B1 – jednoducho, šikmo zrezaný, kužeľovitý okraj (6 ks: obr. 7: 1; 8: 3; 9: 4; 10: 2, 9),

variant B2 – šikmo zrezaný, spodná hrana v tvare lišty (1 ks: obr. 9: 2),

Typ C – vonkajšia strana so žliabkom so spodnou lištou (1 ks: obr. 9: 3).

Dná

Zastúpené sú 18 kusmi z celého keramického súboru. Pri ich morfológickom triedení sa opierame o delenie podľa prierezu podstavy, ako je to už preferované u väčšiny autorov (Fusek 2009, 102–106; Odler/Kolník 2011, 73; Odler/Zábojník 2011, 148). Na základe tohto triedenia majú v spomínanom súbore prevahu hlavne dná (10 ks), ktoré neboli dostatočne zachované nato, aby sa dal určiť celý tvar podstavy. Ostatných 8 ks (obr. 11: 21–27; 12: 1) má klenutú podstavu bez prstenca. Predpokladáme, že ku preklenutiu došlo pri sušení nádoby, ktorá bola otočená hore dnom (Fusek 2008, 25; 2009, 102). Ak by klenutie spôsobil drevený kotúčik (Fusek 2009, 99, 102), ktorý sa kládol na dosku hrnčiarskeho kruhu, kvôli lepšiemu odseparovaniu nádoby, tak by na dnách bolo badať stopy po prstencoch. Tie sa nezistili ani v jednom prípade. Na dvoch fragmentoch sa zachovali odtlačky po oske kruhu (obr. 11: 21; 12: 1). Na dne sa vyskytujú ako individuálne, neúmyselne odtlačky (po rastlinách), tak technologické odtlačky náhodné, napr. v podobe zárezov súvisiacich so snímaním nádoby z kruhu. Odtlačky osky kruhu súvisia s technickou stránkou výroby, preto ich nepovažujeme za úmyselne vyhotovené značky (k tomu napr. Béreš 1995, 149, 150).

Výzdoba

Pokiaľ ide o počet, prevažovali črepy bez výzdoby. Z hľadiska výzdobných motívov prevažuje hrebeňová výzdoba v podobe viacnásobnej vlnovky (39 ks; obr. 7–10). Z ostatných motívov sa vyskytujú

⁴ Jeden fragment sa nedal bližšie identifikovať.

Obr. 7. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. Výber keramických nálezov. Kresba 1 – E. Bakytová; 2 – P. Fecko.

Obr. 8. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. Výber keramických nálezov. Mierka: a – 1, 2; b – 3. Kresba P. Fecko.

Obr. 9. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. Výber keramických nálezov. Kresba P. Fecko.

Obr. 10. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. Výber keramických nálezov. Mierka: a – 12; b – 1–11, 13–23. Kresba P. Fecko.

Obr. 11. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. Výber keramických nálezov. Kresba P. Fecko.

Obr. 12. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. Výber keramických nálezov. Kresba a foto P. Fecko.

viacnásobné ryté obežné línie (6 ks), jednoduchá vlnovka robená jednohrotým nástrojom alebo koncom hrebeňa (9 ks) a hrebeňový vpich (4 ks). Zlomkovitosť nájdených fragmentov keramiky nám až na jeden prípad (obr. 7: 1; 12: 2) nedovoľuje zistiť úplnú kompozíciu výzdobných prvkov na nádobách. Častá je kombinácia viacnásobných obežných línií s viacnásobnou vlnovkou (11 ks; obr. 8: 1, 3; 9: 1; 10: 18–20). Tá je bežná pre obdobie 8.–9. stor. a evidujeme ju na viacerých súvekých sídliskách na Slovensku (Béřeš/Odler 2011, 15; Fusek 1994a, 64; 2008, 25; Hanuliak 2015, 126; Odler 2014, 41–42; Odler/Kolník 2011, 74, 82: Tabula 6; Odler/Zábojník 2011, 149; Rejholcová 1977, 654; Ruttkayová/Ruttkay 2004, 325; Šalkovský 2011a, 45, 48; 1994, 168). Iba v dvoch prípadoch sa našla kombinácia výzdoby viacnásobnej vlnovky a hrebeňového vpichu (obr. 8: 2; 10: 1). V menšom počte sa vyskytli kombinácie jednoduchkej vlnovky a viacnásobných vlnoviek (obr. 7: 2; 10: 3) alebo tiež jednoduchkej vlnovky s hrebeňovým vpichom (obr. 10: 11). Na menších črepoch sa kombinácie výzdobných motívov nedali spoľahlivo interpretovať. Pravidelnosť nanášaných ornamentov je plynulá. Robila sa pomocou hrebeňa so štyrmi až šiestimi, prevažne tenšími zubmi. Vpichované motívy sú jednoduché a skladajú sa z pásov zvislo či mierne šikmo radených rôzne hustých vpichov (obr. 8: 2; 9: 3; 10: 1, 11, 14). Vetvičkový motív možno predpokladať iba v jednom prípade, no nezachovala sa celá časť výzdoby (obr. 9: 3). Pri vytváraní motívov či už vlnoviek, obežných línií alebo vpichov používal hrnciar ten istý hrebeňovitý nástroj. Počet odtlačených zubov je rozdielny (Béřeš/Odler 2011, 16; Fusek 1994a, 64; Hanuliak 2015, 126; 2016, 111, 115) a záležal od toho, v akej časti hrnca sa výzdoba aplikovala a rovnako aj podľa toho ako bol nástroj pri zdobení naklonený, pretože morfológia nádoby nie vždy dovoľovala odtlačiť všetky zuby hrebeňa na povrch. V dvoch prípadoch bola vnútorná strana ústia zdobená vlnovkou (obr. 8: 3; 9: 3).

Okrem hrncovitých nádob bol v jednom prípade identifikovaný aj keramický fragment pekáča (obr. 10: 12). Ide o plytký nezdobený okraj čiernej farby. Na povrchu badať stopy po ručnom formovaní. Pekáče slúžili na tepelnú úpravu stravy na ohniskách alebo v pieckach a sú typické pre Slovanov na celom území ich rozšírenia v dlhom časovom úseku (Béřeš 1985, 46; Fusek 1991, 309, 310; 1994a, 77). Nálezy podobných fragmentov poznáme napr. z lokalít Veľké Trakany (Budinský-Krička 1990, tab. XXVII: 1; XXVIII: 17–25) alebo Hurbanovo-Bohatá (Rejholcová 1977, 654).

Opis zachovanej nádoby

Idie o hrncovitú nádobu vajcovitého tvaru s najväčšou vydutinou v hornej tretine. Okraj je mierne von vyhnutý s kužeľovitým zrezaním. Telo pokrýva výzdoba zložená z troch radov viacnásobných vlnoviek, ktoré začínajú na pleciah. Aplikovaná bola päťhrotým hrebeňovitým nástrojom. Výška nádoby je 19 cm, vonkajšia šírka ústia 16 cm, vnútorná šírka ústia 12 cm, maximálna šírka pliec 18,5 cm, priemer dna je 9 cm (obr. 7: 1; 12: 2). Pri ostatných fragmentoch horných častí nádob, ktoré sa dali kresbovo zrekonštruovať, sa priemer vonkajšieho ústia pohybuje od 11 cm (obr. 8: 2) do 26 cm (obr. 9: 3), čo v priemere predstavuje šírku 17 cm.

Zhodné štýlové prvky s keramikou nájdenou v polohe TESCO z objektu 1 nachádzame v rôznych častiach Slovenska, či už ide o horské oblasti alebo nížiny (napr. Fusek 2008; Rejholcová 1971). Poznáme ich napríklad z týchto lokalít: Spišské Tomášovce – Pod hradiskom, objekt 28 a 29 (Béřeš/Šalkovský 1978, obr. 8), Prešov-Pod Bikošom (Tomášová 1990, 161), Sliač-Horné zeme (Mácelová 2013, 46, 48; Šalkovský 2011a, obr. 21), Detva-Kalamárka (Šalkovský 1994, 168, 169; 2011a, 48), Hurbanovo-Bohatá (Rejholcová 1977, 656, obr. 6–8). Z ďalších hodno spomenúť keramický súbor z lokality Nitra-Šindolka (Fusek 2008, 25), Čeladice-Hanisovo (Ruttkayová/Ruttkay 2004, 328), Bajč-Medzi kanálmi (Ruttkay 2002, 273) a iné (Šalkovský 1994, 169; 2011a, 45–48).

OSTATNÉ NÁLEZY

Okrem početných zdobených črepov sa v čiernej výplni objektu našli štyri kusy pieskovcových brúsikov. Dva z nich boli nepravidelného tvaru, tretí mal pravidelný štvorcový prierez. Signifikantný je štvrtý brúsik sivobielej farby, pôvodne obdĺžnikovitého prierezu. Tým, že bol často požívaný, je jeho povrch z každej strany konvexne prežliabnutý (obr. 13: 1). Brúsne kamene boli bežnou výbavou a slúžili na brúsenie či už kovových alebo kostených častí pracovných nástrojov (Šalkovský 2011a, 67). O textilnom spracovaní svedčí nález dvojkonického hlineného praslena, vyrobeného z jemne plavenej hliny so stopami po ryhovaní v tvare slnečných lúčov na vrchnej a spodnej strane (obr. 13: 3; vonkajší pr. 31 mm, pr. vnútorného otvoru 8 mm, v. 14 mm). Nálezy

Obr. 13. Smižany, poloha OD TESCO, sonda III/11, obj. 1. Drobné nálezy. 1 – kamenná brúska; 2 – rezaním opracovaná kosť; 3 – hlinený praslen; 4, 5 – kostené šidlá. Foto P. Fecko.

praslenov z včasnostredovekého obdobia sú početné po celom Slovensku, no nie sú chronologicky citlivé (Fusek 1994a, 80; Ruttkayová/Ruttkay 2004, 325; Šalkovský 2011a, 66). Z kostenej industrie sa našli dva do hladka vyhladené zlomky šidiel (obr. 13: 4, 5), ktoré podobne ako prasleny svedčia o spracovaní odevu a rovnako sa vyskytujú v značných množstvách na sídliskách z daného obdobia (Odler 2014, 48, 49, obr. 22: e, g; Šalkovský 2011a, 68, 69). Na jednej zo zvieracích kostí je zreteľné opracovanie rezaním (obr. 13: 2).

PREHLAD VČASNOSTREDOVEKÉHO OSÍDLENIA V KATASTRI SMIŽIAN

Horeuvedená zemnica z polohy TESCO iste patrí do sústavy slovanských sídlisk, ktoré pravdepodobne vytvárali hospodárske zázemie čingovských hradísk v Spišských Tomášovciach/Smižanoch. Z katastra Smižian evidujeme viaceré polohy datované do včasnostredovekého obdobia (obr. 1). Pri ich spracovaní sme nechceli vychádzať iba z dostupnej literatúry, ale prikróčili sme k fyzickému prehodnoteniu dostupného keramického materiálu uloženého v depozitári AÚ SAV, pracoviska Spišská Nová Ves (dnes Oddelenie záchranných výskumov – Spiš). Na konci každej z polôh je stručná charakteristika týkajúca sa našich pozorovaní.

Najbližšie k polohe TESCO (1) je známa lokalita na Ulici kpt. J. Nálepku (2; dnes ulica Nálepko-va). V roku 1977 pri budovaní kanalizácie vykonal F. Javorský prieskum rýh, v ktorých identifikoval kultúrne jamy. Okrem nálezov z 13. stor. spomína aj črepy podobné s nálezmi z polohy Pod hradiskom v Spišských Tomášovciach a rámcovo ich datuje do 10. stor. (Javorský 1978, 109). Revíziou sa nám podarilo získať iba jeden keramický fragment z tela nádoby, ktorý možno rámcovo zaradiť do 11.–12. stor. Ide o zlomok s prímiesou hrubozrnných kamienkov s výzdobou v tvare jednoduchej, širokej vlnovky.

Západne od obce evidujeme lokalitu Zlaté role (3), kde v roku 2004 uskutočnili povrchový zber E. Horváthová, R. Hreha a R. Rusnák. Našli nepočetne úlomky keramiky, ktoré iba rámcovo datujú do obdobia včasného stredoveku (Horváthová/Hreha/Rusnák 2006, 94). Nálezy z uvedeného prieskumu sme nemali k dispozícii, preto sa k nim nemožno bližšie vyjadriť.

Približne 500 m na severozápad od predošlej polohy sa nachádza lokalita Pri kňazovej studni (4). Počas rokov 1977, 1979 a 1982 tu uskutočňoval povrchové zbery F. Javorský. Nájdenú slovanskú keramiku datoval do chronologických období 8.–10., 9.–10. a 11.–12. stor. Z jeho správ sa dozvedáme, že na juhozápadnom okraji lokality, teda bližšie k potoku Brusník, došlo k narušeniu jedného veľkomoravského objektu s ohniskom. Spomínaný autor tiež uviedol, že na celej ploche sa vyskytuje množstvo železnej trosky (Javorský 1978, 109; 1979; 1982; 1983, 108). Na základe hmotnosti črepov získaných zo zberu pochádza z tejto polohy najväčšie množstvo fragmentov. Keramické nálezy možno rámcovo datovať do 8.–10. stor.

Dôležitá poloha sa nachádza na ľavobrežnej terase rieky Hornád, približne 500 m na juh od polohy TESCO. V literatúre sa na tomto mieste spomínajú dve polohy a to Štrkovisko II a IV. Keďže ide o lokality vzdialené od seba 400 m, medzi ktorými sa nenachádza žiadna prírodná bariéra, spojili sme ich pod jednu polohu s názvom Štrkovisko IV (5). V západnej časti tohto priestoru, oproti železničnej stanici v Smižanoch (Štrkovisko II – obr. 1: 5b), bol v roku 1967 zistený slovanský kostrový hrob (Kovalčík/Badík 1968). V tom čase išlo o prvý nález hrobu z včasného stredoveku na území Spiša (Javorský 1993, 27). Bližšie nálezové okolnosti hrobového celku však nie sú isté. Nádoby s rozrušenou kostrou⁵ odovzdal do Vlastivedného múzea v Spišskej Novej Vsi T. Bartoš, ktorý pracoval ako šofér vtedajšieho JRD (Poľnohospodárskeho družstva) pri ťažbe a odvoze štrku. Podľa opisu autorov ide o hrubostennú nádobu, nerovnomerne súdkovitého tvaru modelovanú v ruke s nevýrazným obtočením povrchu, so zaobleným a von vyhnutým okrajom. Výzdobu povrchu predstavuje dvojica obežných, nepravidelne sa prekrývajúcich vlnoviek s nepravidelným sklonom, pod ktorými sa nachádza obežná neuzavretá línia. Na dne je odtlačok pravdepodobne po oske hrnčiarskeho kruhu (Kovalčík/Badík 1968, 235). Nádoby poznáme z autopsie a podľa našich pozorovaní bola vymodelovaná iba v ruke bez použitia hrnčiarskeho kruhu. Rovnako na dne nie sú žiadne stopy po oske. V literatúre sa ďalej uvádza, že vzhľadom k parametrom (v. 10,3–10,9 cm, pr. vonkajšieho ústia 11,1–11,3 cm, pr. najväčšej vydutiny tela 11,8 cm, pr. hrdla 10,2 cm, pr. dna 9,3 cm) ide o zriedkavý typ nádoby v danom regióne. Rozmerovo podobnú nádobu však poznáme zo susednej lokality Smižany – Hradisko II (v. 10,2 cm, pr. vonkajšieho ústia 10 cm, pr. najväčšej vydutiny tela 11 cm, pr. hrdla 9,3 cm, pr. dna 8 cm). Nádoba je uložená v depozitári Múzea Spiša, pobočka Smižany.⁶ Má však pravidelnejší tvar tela, rovnako pravidelnejší je aj nanosený dekór v podobe troch radoch jednoduchej vlnovky začínajúcej na hrdle nádoby.⁷ Obdobný exemplár pochádza z juhomoravskej lokality

⁵ Kostrový hrob autori príspevku definovali na základe troch častí ľudských kostí: ľavá ramenná kosť, pravá lícna kosť a časť prvého stavca krížovej kosti (Kovalčík/Badík 1968, 235).

⁶ Nádoba pochádza zo zberu M. Vojtáša z roku 1955.

⁷ Na zrekonštruovanej nádobe je nesprávne interpretovaný dekór situovaný na hrdle v podobe nechťového vrypu. Ide o jednoduchú vlnovku s nepravidelnou vysokou amplitúdou.

Šardičky primeste Bučovice. Lokalita je známa hlavne pohrebiskom unětickej kultúry (*Procházka/Chleborád/Kalousek 1927*). Na jeho okraji sa našlo 11 slovanských hrobov datovaných do 9. stor. (*Kuželová 2012, 46*). Z hrobu 11 pochádza v ruke modelovaná nádoba s hrubými stenami zdobená jednoduchou, hrubo vyrytou vlnovkou, označená ako hrnček (*Černohorský 1952, 224; Poulik 1948, 28, tab. LXX: 5; Procházka/Chleborád/Kalousek 1927, 32, 33, tab. I: 16*). Z ostatných lokalít, s podobnou v ruke modelovanou keramikou na území Moravy, možno spomenúť obec Blučina (okr. Brno)⁸ alebo Rousínov (okr. Vyškov).⁹ Datovanie nádoby zo spomenutého kostrového hrobu z polohy Štrkovisko II je vzhľadom na absenciu iných hrobových príloh problematické. Rámcovo ju datujeme do 8.–10. stor. Aj keď je nádoba modelovaná v ruke, nesvedčí to nič o jej staršom pôvode. Hlavne jej výzdoba v podobne širokej **jednoduchéj vlnovky** a obežnej ryhy napodobňuje ornament nádob datovaných do 9.–10. stor. Na príklade kostrového pohrebiska v Blučine možno sledovať, že v dobe vyspelej na kruhu obtáčanej keramiky sa vyrábali tiež nádoby robené po domácky. V našom prípade nie je tiež vylúčené, že v dobe úmrtia nebožtíka nebolo možné zadovážiť si nádobu zhotovenú na kruhu. Pozostali tak boli nútení použiť podomácky v ruke modelovanú nádobu, ako to opisuje napr. *J. Poulik (1948, 30)*.

V liste V. Budinského-Kričku, adresovanému riaditeľstvu AÚ SAV Nitra, sa spomína táto poloha nesprávne ako Roveň. Ďalej sa v ňom uvádza, že sústavnejšiemu záchrannému výskumu na lokalite prekážajú vysoké haldy ornice, vytlačanej buldozermi na okraj štrkoviska. Jediným východiskom podľa neho bolo časté sledovanie lokality a zachraňovanie nálezov z poškodzovaných objektov (*Budinský-Krička 1976*). Ďalšie prieskumy polohy realizované F. Javorským sa uskutočnili až po takmer desiatich rokoch. V priebehu roku 1976 tu horeuvedený autor uskutočnil záchranný výskum neolitického domu. Okrem neolitických nálezov uvádza aj črepy z doby veľkomoravskej (*Javorský 1977a, 142*). Z roku 1977 **spomína**, že poloha už vtedy bola zničená zástavbou a neustálou ťažbou štrku. Črepy získané prieskumom rámcovo dával do 9. stor. (*Javorský 1978, 110, 111*). Nasledujúci rok 1978 sa situácia vôbec nezmenila. Opäť sa spomína ťažba štrku a ničenie objektov na polykultúrnej lokalite. Záchranným prieskumom sa získali nálezy z viacerých období (neolit, doba bronzová, mladšia/neskorá? doba rímska), pričom sa v menšom počte spomínajú aj veľkomoravské črepy (*Javorský 1980, 128*). Podľa hmotnosti črepov získaných zo zberov je táto poloha na druhom mieste. Väčšina keramiky sa nedá bližšie datovať ako do rozmedzia 8.–10. stor. Za zmienku stoja informácie F. Javorského, podľa ktorých sa počas jeho záchranných aktivít na ploche našli aj uzavreté nálezové celky patriace do obdobia včasného stredoveku.¹⁰ Z roku 1976 (Štrkovisko III) uviedol objekt 1/76. Okrem črepov datovaných do 8.–10. stor. sa medzi nimi vyskytol aj okraj nádoby, v ruke robenej a s otáznym datovaním do 6.–7. stor. Počas revízie sme v ruke robené fragmenty keramiky identifikovali aj zo zberu v roku 1972, ktoré sa dajú rámcovo datovať do 7.–8. stor. Dvanásť kusov nájdených črepov svojim vzhľadom pripomína keramický súbor objavený v Spišskej Novej Vsi, poloha Pod Modrým vrchom, a to v uzavretých objektoch (91–93) z roku 2017, datovaných do 7. stor. Z roku 1977 (Štrkovisko IV) **spomenul Javorský nálezy z výplne jamy, v ktorej spočívala tiež slovanská vrstva**. Z ôsmich uvádzaných črepov však možno len tri pokladať za slovanské a datovať ich do 8.–10. stor. Podobne je to aj v prípade objektu 2/77. Z piatich črepov uvádzaných ako slovanské sú štyri nevýrazné a pripomínajú skôr keramiky z doby bronzovej. Jeden tenkostenný fragment okraja z jemne plavenej hliny, zdobený na pleci obežnou líniou, možno zaradiť do 9.–10. stor. Do rovnakého obdobia radíme aj objekt 8/77, z ktorého pochádza deväť črepov. Z nich dva okraje pripomínajú keramiky z doby bronzovej. Šesť zdobených črepov z jemne plavenej hliny je nepochybne mladších ako v prípade objektu 1 z polohy TESCO.

Západne od polohy Štrkovisko IV, na analogickej ľavobrežnej terase rieky Hornád, je známa lokalita Smižianska Maša (6). V literatúre je pracovne rozdelená na Smižiansku Mašu I a II. Objavená bola v roku 1977, kedy tu povrchový prieskum uskutočnil F. Javorský. Okrem črepov z mladšej doby bronzovej sporadicky nachádzal aj slovanské črepy, ktoré rámcovo dával do 8.–9. stor. (*Javorský 1978, 109, 110*). Záchranný výskum realizoval ten istý autor v roku 1983, kedy sledoval ryhy vykopané pre vodovodné potrubie. V ich profiloch identifikoval zničené sídliskové objekty, datované hlavne do mladšej doby

⁸ Z porušených hrobov na kostrovom pohrebisku v Blučine je nádoba, ktorá sa svojou výzdobou zhoduje s nádobami blučinského tvaru, ale spôsobom výroby sa od nich značne odlišuje. Keramika je modelovaná v ruke, povrch má nerovný a steny sú nerovnako hrubé (*Poulik 1948, 28, obr. 10: 2*).

⁹ *Poulik 1948, 28, obr. 10: 1*. Týmto by sme chceli upozorniť na prehodené číslovanie nádob v horeuvedenej publikácii. Zatiaľ čo číslovanie pod obrázkom 10 je správne, tak v texte je prehodené.

¹⁰ Väčšina týchto informácií pochádza z papierových vreciek, v ktorých boli nálezy uložené. Chýba však kresbová a fotografická dokumentácia.

bronzovej a jeden do mladšej doby rímskej. V sídliskovej vrstve nad a vedľa spomenutých objektov sa nachádzali aj črepy z veľkomoravského obdobia, ktoré zaradil do 9.–10. stor. (Javorský 1984, 101). Viaceré povrchové prieskumy uskutočnené F. Javorským sú nám ďalej známe z rokov 1985 a 1986, počas ktorých nachádzal slovanské črepy datované do rovnakého časového horizontu ako je spomenuté vyššie (Javorský 1985; 1986). Počas revízie sme identifikovali 21 črepov z danej polohy, ktoré sa dajú iba rámcovo zaradiť do 8.–10. stor.

Ďalej na západ, popri ľavom brehu rieky Hornád sa nachádza poloha Baniská. V roku 1977 tu F. Javorský uskutočnil povrchový prieskum, počas ktorého identifikoval v teréne akúsi spojovaciu cestu vedúcu k Hradisku I v Smižanoch/Spišských Tomášovciach. V jej okolí vo svahu kopca objavil milierové plošiny bez možnosti bližšieho časového zaradenia, kde sa v minulosti páľilo drevené uhlie (Javorský 1978, 110). Revízny povrchový prieskum v roku 2004 bol však negatívny na akékoľvek nálezy (Horváthová/Hrehal/Rusnák 2006, 94).

Na rozhraní katastrov Smižany a Spišské Tomášovce evidujeme lokalitu Gnojník (7). Podobne ako vyššie uvedené lokality, aj táto bola pracovne rozdelená ako Gnojník I a II. Aj napriek tomu, že obe polohy sú lokalizované na rozdielne situovaných svahoch a oddelené močaristým terénom, kde pramení bezmenný potok, ide pravdepodobne o jedno a to isté sídlisko. Nasvedčuje tomu i krátka vzdialenosť medzi nimi, predstavujúca asi 100 metrov. Prvým zberom v roku 1977 sa získali okrem nálezov z doby bronzovej aj črepy datované do 9. stor. (Javorský 1978, 113). Ďalšie správy zo zberov sú známe až o dvadsať rokov neskôr, a to z roku 1997 od toho istého autora. Prieskumom sa získali črepy, ktoré dotal do 8.–10. stor. (Javorský 1997a). O rok neskôr M. Soják povrchovým prieskumom získal okrem iného tiež slovanské črepy datované do 9.–10. stor. (Soják 1998; 2000, 162; 2017, 69). Vzhľadom k tomu, že všetky nálezy pochádzajú z prieskumu, aj túto polohu možno datovať len rámcovo do 8.–10. stor.

Východne od polohy Štrkovisko II (600–700 metrov) je evidovaná archeologická lokalita Smižianska roveň (8). Nachádza sa na rozhraní katastrov Smižany a Spišská Nová Ves. Počas výstavby sídliska Západ v roku 1984 sa zberom našli črepy datované do 9.–10. stor. (Javorský 1985, 117, 118). Ďalší prieskum sa uskutočnil v roku 1988 a podľa správ F. Javorského sa dozvedáme, že slovanské osídlenie sa koncentruje hlavne vo východnom smere (Javorský 1990a, 75; Soják 2001, 182, 183). Počas revízie sme identifikovali 36 črepov, ktoré rámcovo datujeme do 8.–10. stor. Zaujímavý je **fragment okraja získaný zo zberu F. Javorského v roku 1984**. Ide o vrchnú časť v ruke modelovanej hrubostennej nádoby. Na vnútornej stene sú stopy prstov po vyťahovaní hliny smerom nahor. Na základe horeuvedených vlastností a podobností s keramikou nájdenou na lokalite Spišský Štvrtok – Pod Šibeničnou horou rámcovo črep datujeme do 6.–7. stor.

Dvesto metrov severovýchodne od Hradiska I sa nachádza lokalita Sedlo pod hradiskom (9). V roku 1976 sa tam konal záchranný archeologický výskum, počas ktorého boli objavené kultúrne vrstvy z viacerých období, vrátane včasnostredovekého. Zaujímavý je nález zvyškov kostrového hrobu (2/76), ktorý však neobsahoval žiadny nálezový inventár, preto zostáva jeho datovanie problematické. Okrem toho sa našli črepy, ktoré F. Javorský zaradil do predveľkomoravského a veľkomoravského obdobia (Javorský 1977b, 154 n.). V súvislosti s výkopom ryhy pre uloženie telefónneho kábla v blízkosti hotela Čingov tu v roku 1998 robil záchranný výskum formou sledovania výkopových prác M. Soják. Medzi nálezovým materiálom z mladšej doby bronzovej a púchovskej kultúry staršej doby rímskej sa nenašli žiadne včasnostredoveké črepy (Soják 2000, 161, 162). Počas prieskumu predpolia Slovenského raja v roku 2004 boli podľa autorov na oráči viditeľné tmavé škvrny, z okolia ktorých sa zozbierali črepy zdobené rytými obežnými líniami, železnú trosku a sklovitú pastu. Autori prieskumu dotali črepy rámcovo do včasného stredoveku (Horváthová/Hrehal/Rusnák 2006, 94). Nálezy z uvedeného prieskumu sme nemali k dispozícii, preto sa nemôžeme k nim relevantnejšie vyjadriť.

Poloha Čingov (12) označovaná aj názvom Pri starej horárni sa nachádza východne od Hradiska II a južne od Hradiska I. V roku 1983 získal F. Javorský povrchovým prieskumom 27 črepov, ktoré rámcovo dotal do 9.–10. stor. (Javorský 1984, 101). Revíziou sme zistili, že ide o 21 nevýrazných črepov pochádzajúcich z tiel nádob, dva okraje a štyri kusy zdobených črepov. Keramika pôsobí mladším dojmom ako v prípade nájdeného súboru z objektu 1 v polohe TESCO. Je tenkostenná, vyrobená z jemne plavenej hliny, výzdoba v podobe viacnásobnej a jednoduchej vlnovky má širšie žliabkovanie. Preto sa prikláňame k rovnakému časovému zaradeniu ako uvádza F. Javorský.

Nad pravým brehom Hornádu, približne 1100 metrov juhozápadne od osady Smižianska Maša, sa nachádza jaskyňa Tri skalky (13). Ide o polykultúrne nálezisko, kde sa okrem nálezov z iných období spomínajú aj pamiatky z 9.–11. stor. Jaskyňu amatérsky „skúmal“ M. Macalík zo Smižian v rokoch

1992 a 1994. F. Javorský na základe nálezov zo spomínaných výskumov nevylučuje dlhodobejšie osídlenie jaskyne aj v dobe veľkomoravskej (*Javorský 1997b*, 100 n.). Väčšina nájdených črepov nám nie je známa a pravdepodobne skončila v súkromnej zbierke M. Macalíka. K dispozícii je len niekoľko málo črepov rámcovo zaradených do 10.–12. stor. (*Soják 2007*, 59 n., obr. 59: 1–6). Jeden z okrajových fragmentov najmä s horizontálnym rebrovaním na hrdle hrncovitej nádoby nápadne pripomína keramiku zo zahĺbeného objektu z Letanoviec, polohy Olmár a zaradeného do 10.–11. stor. (*Soják 2005*, obr. 13: 1).

Skúmanie slovanských hradísk v katastroch obcí Spišské Tomášovce/Smižany viedlo F. Javorského k tomu, aby začal sledovať aj komunikácie spájajúce veľkomoravské i povelkomoravské osady s inými regiónmi. Podľa jeho prieskumov sa dozvedáme, že najvhodnejšia cesta s južnými gemerskými oblasťami mohla viesť od Hradiska II hrebeňom vrchu Matky Božej (14) až k Mlynkom – Palcmanskej Maši, alebo dolinou potoka Lesnica s tým istým vyústením. Ako druhú alternatívu pripúšťa, že cesta mohla viesť tiež cez lokalitu Turník (15). Ide o polohu nachádzajúcu sa na poľane medzi Predným a Zadným Turníkom (*Javorský 1977a*, 143, 144). V roku 1976 na tomto mieste urobil F. Javorský zisťovaciu sondu. Po revízii nálezov v depozitári v Spišskej Novej Vsi sme však nálezy zo spomínaného prieskumu nenašli a nemohli sme ich overiť. František Javorský vo svojom príspevku z roku 1977 (*Javorský 1977a*, 144) na základe získaných nálezov ohraničil osídlenie lokality do obdobia od 10. do 15. stor. O rok neskôr vykopal spomínaný autor opäť zisťovaciu sondu. Medzi najstaršie nálezy však patrili črepy datované už do druhej polovice 13. stor. a neskôr (*Javorský 1978*, 111).

Južne od slovanských hradísk sa nachádza dominantný kopec s už spomenutým názvom Matka Božia (14). Informáciu, že ide o slovanské kultové miesto spomínané v literatúre však nemáme čím potvrdiť ani vyvrátiť. F. Javorský pri svojich tvrdeniach vychádzal z toponyma daného miesta, ako aj z terénnych prieskumov polohy. Spomínaný bádateľ uvádza, že na vrchole kopca sa nachádza kamenný materiál sústredený v prstencovitom útvere o priemere asi 12 až 15 m, okolo ktorého sa tiahne kamenný val alebo múrik (*Javorský 1978*, 111). Tieto tvrdenia je však potrebné dokázať realizáciou sondážneho archeologického výskumu na danom mieste.

Z analýzy nálezov vidieť, že **väčšina pochádza iba z povrchových prieskumov. Ide o jednu z najdôležitejších výskumných metód v rámci mikroregiónu a súvisiacu so získavaním informácií o osídlení.** Takto získaný materiál má však rozhodne svoje negatíva, ktoré neposkytujú rovnakú kvalitu informácií z hľadiska chronologického a priestorového, na rozdiel od artefaktov získaných z uzavretých nálezových celkov. Pri analýze archeologických polôh v rámci katastra sme sa snažili vyhnúť zbytočnému prehusteniu, ktoré vzniká už v priebehu povrchového prieskumu rozdelením polohy na viacero sektorov.¹¹ V prípade kartografického spracovania tak môže vzniknúť dojem, že v istej oblasti je nápadne hustá koncentrácia sídlisk. Vychádzali sme z rozpracovanej tézy o nutnom areáli potrebnom pre vyplnenie základných hospodárskych potrieb sídliska, ktorú rozpracoval pre neolitické a eneolitické kultúry P. Milo a kolektív (*Milo et al. 2004*, 132). Vo svojej práci uvádzajú priemernú vzdialenosť medzi sídliskami 1,12 km. Podľa ich predpokladu na jednom sídlisku mohlo v jednej fáze osídlenia stáť 4 až 6 domov. Na jeden dom odhadujú šesť obyvateľov. **Veľkosť jedného takéhto sídelného areálu zodpovedá kruhu s polomerom cca 0,5 ± 0,1 km.** Ich zistenia o počte domov a obyvateľov v rámci jednej osady tak korešpondujú s poznatkami o včasnოსlovanských sídliskách (porovnaj napr. *Beranová/Lutovský 2009*, 22; *Jelínková 1980*, 425; *Pleinerová 1975*, 27, 49).

DATOVANIE A ZÁVER

Pravdepodobne všetky včasnოსredoveké lokality v okolí hradísk na Čingove zohrávali dôležitú úlohu v zázemí významných lokalít v polohách Hradisko I a II (10, 11). Na tomto mieste sa nechceme venovať ich histórii výskumu, nájdenými pamiatkami či architektúrou hradieb. Súhrn literatúry o spomenutých hradiskách najnovšie zhrnul v monografii o Spišských Tomášovciach M. Soják (2017, 62–69). Je len na škodu bádania, že archeologické výskumy realizované v minulosti neboli doteraz komplexne spracované. Najnovšie správy pochádzajú z roku 2006 od kolektívu autorov (*Staššíková-Štukovská a i. 2006*), ktoré majú iba informatívny charakter. Nakoľko doteraz bol zverejnený iba výber nálezov staršieho a mladšieho charakteru (*Béřeš/Šalkovský 1978*, 37; obr. 6, 8; *Béřeš/Štukovská 1980*, 44; obr. 18 a iné), nemožno keramiku z hradísk v Smižanoch/Spišských Tomášovciach použiť pri

¹¹ Porovnaj napríklad polohy ako Gnojník I a II alebo Štrkovisko I, III, IV či Smižianska Maša I a II.

porovnávacom štúdiu. Podobný problém je napríklad pozorovateľný aj na pobeďimskom hradisku (Fusek 2008, 32; 2013, 147).

Väčšinu keramického materiálu pochádzajúceho z prieskumov rámcovo datujeme do 8. až 10. stor. Jediným vhodným prostriedkom k datovaniu objektu 1 v polohe TESCO je v ňom nájdený keramický súbor.¹² Ten ako celok, ktorý má určité charakteristické znaky, sme porovnávali s náplňou jednotlivých starších alebo mladších horizontov včasnostredovekých uzavretých celkov na Spiši. Zo staršieho horizontu možno spomenúť napríklad lokalitu z konca 6. a začiatku 7. stor. v Spišskom Štvrtku, poloha Pod Šibeničnou horou, alebo Iľiašovce-Za Hostincom. V roku 2016–2017 sa podarilo v Spišskej Novej Vsi, v polohe Pod Modrým vrchom, odkryť zatiaľ nepublikované sídliskové objekty datované do 7. stor., ktoré obsahovali keramiku robenú v ruke. Na lokalite Spišský Štvrtok-Široké III boli počas záchranného výskumu na stavenisku diaľkového vodovodu v roku 1988 preskúmané časti zahĺbených príbytkov zničených pri odhumusovaní. V nepoškodených častiach dvoch objektov F. Javorský údajne zistil upravené dlážky a ohniská. Keramiku z nich datoval do 8.–10. stor. (Javorský 1990b, 87). Po fyzickom prehodnotení črepov, medzi ktorými sa nachádza v ruke robená keramika spolu s obtáčanou sa zistilo, že nájdený keramický súbor možno datovať včasse, do 7.–8. stor.¹³ V prípade keramiky z mladšieho horizontu (9.–10. stor.) sme zasa vychádzali napríklad z porovnania keramického súboru z objektu 17/80 v Spišskej Novej Vsi (Javorský 1981, 111). V roku 1980 sa začala na námestí rekonštrukcia kanalizácie medzi budovou MsNV a sochou kpt. Jána Nálepku, dnes na Zimnej ulici. Záchranným výskumom sa podarilo zachrániť vyššie spomenutý objekt. Ide o zemnicu, ktorá mala v severozápadnej časti odstupňované zárezy, naznačujúce miesto vchodu. Pri západnej stene sa doložilo otvorené ohnisko. Nad úrovňou dlážky a pri stenách zahĺbenia sa našli črepy z hrncovitých nádob, mazanica, zvieracie kosti, kamenný brúsik, hlinený praslen a železný nožík (Javorský 1981, 111, obr. 52: 3–6). Prikláňame sa k datovaniu autorov štúdie, ktorí slovanský objekt rámcovo zaradili do 9.–10. stor. (Čaplovič/Javorský 1990, 75, 87). Na Spiši je táto mladšia keramika technologicky vyspelejšia. Nádoby sú lepšie obtočené s výraznejšou profiláciou okrajov. Povrch je na dotyk jemnejší. Vo výzdobe sa uplatňuje nástup horizontálnych žliabkov, prechádzajúcich miestami do nízkych vlnoviek, ktoré sa niekedy prelínajú. Výzdoba, či už vlnoviek alebo horizontálnych línií, je redšia a robená širším jednohrotým nástrojom.

Svojím charakterom nesie keramický súbor z objektu 1 v polohe TESCO znaky keramiky relatívne datovanej v slovenskej odbornej literatúre do 8. až 9. stor. (ďalší súpis sídlisk s analógiami pozri Fusek 2008, 28, 33, 34; Hanuliak 2016, 121, 122). Spodnú hranicu ohraničuje absencia v ruke modelovanej keramiky, ktorá posúva chronologické určenie približne do druhej polovice 8. stor. (Marková/Elschek 2002, 219; Fusek 2008, 30, 33; 2013, 146). Rovnako aj vo výzdobe sa rozpoznalo dožívanie starších tradícií, ktorá je zastúpená ornamentom v podobe krátkych zvislých či šikmých hrebeňovitých vpichov, alebo zárezov, vkomponovaných pod hrdlo alebo na pleciach (obr. 8: 2; 9: 3; 10: 1, 11, 14). Obluba tohto dekorovania na západnom Slovensku je podľa G. Fuseka (2008, 32) typická pre 8. a 9. stor.

Dôležité zastúpenie majú nádoby s ústiami zvnútra zdobenými vlnovkou (obr. 8: 3; 9: 3). Obširnejšie sa tejto tematike venoval L. Galuška (1987, tu ďalšia početná lit.). Ide o archaický dekoračný prvok, ktorý sa na keramike objavuje niekedy v polovici 7. stor.¹⁴, ale najväčší výskyt bol zaznamenaný v nasledujúcom 8. stor. s postupným vyznievaním v 9. stor. (Fusek 1994a, 63, 64; 2008, 32, 33; Galuška 1987, 78, 79; Rejholcová 1977, 654; Šalkovský 2011a, 45, 48). Najbližšiu analógiu zo Spiša poznáme napríklad z lokality Spišské Tomášovce-Pod hradiskom z objektu 137 (Béřeš/Štukovská 1980, obr. 18: 4), resp. z tej istej lokality z objektu 28/76¹⁵ (Javorský 1977b, obr. 98: 1). Na Slovensku sa vyskytujú porovnateľné paralely na lokalitách Sliač-Horné zeme (Mácelová 2013, 40, 46; Šalkovský 2011, 48), Čeladice-Hanisovo (Ruttkayová/Ruttkay 2004, 323), Nitra-Šindolka (Fusek 2008, 32), Hurbanovo-Bohatá (Rejholcová 1977, obr. 6: 4–7; 7: 1, 3, 8; 8: 4, 5, 7) a na mnohých iných (porovnaj Béřeš 1985, 32; Mácelová 2013, 47; Odler 2014, 42, 43; Odler/Zábojník 2011, 146, 147; Rejholcová 1971, obr. 11: 5; 1977, 654; Točík 1963, 163, 164). Veľké zastúpenie nádob s takto zdobenou vnútornou stranou ústia nachádzame na včasnostredovekom pohrebisku v Želovciach (Čilinská 1973). Podľa L. Galušku (1987, 78) sa nedajú vyčleniť konkrétne regióny, kde by

¹² Datovanie iba prostredníctvom typologickej analýzy keramiky nie je ničím výnimočným. Bližšie pozri Fusek 1994a; 1994b; 2008, 21, 28; 2009, 99; 2013, 141; Hanuliak 2016, 114, 155; Šalkovský 1994, 165; 1997, 214.

¹³ Na v ruke robenú keramiku nás upozornil G. Fusek počas jeho pobytu v Spišskej Novej Vsi, za čo mu ďakujeme.

¹⁴ Na lokalite Sliač – Horné zeme sa v objekte 5/79 zistila keramika s týmto druhom výzdoby spolu s črepmi modelovanými v rukách (Mácelová 2013, 46).

¹⁵ Z objektu 28/76 pochádza tiež náušnica s dvoma uzlíčkami a hroziakovým príveskom i jazykovité bronzové liate kovanie s esovitým rastlinným ornamentom (Javorský 1977b, 164).

Obr. 14. Smižany, analýza datovania včasného stredoveku (6.–10. stor.). 1 – porovnanie datovania lokalít v katastri obce podľa literatúry a na základe fyzického prehodnotenia keramiky; 2 – dynamika osídlenia v katastri vypracovaná na základe datovania uvedeného v literatúre; 3 – dynamika osídlenia v katastri vypracovaná na základe fyzického prehodnotenia keramického materiálu. Legenda: a – počet lokalít z daného storočia určených po prehodnotení keramiky; b – počet lokalít z daného storočia určených na základe literatúry; c – kľzavý priemer chronologickej krivky určenej na základe prehodnotenia keramiky; d – kľzavý priemer chronologickej krivky určenej na základe literatúry.

tento druh dekorovania prevládal. Podľa jeho prieskumu sa zdá, že najviac sa objavujú v južných oblastiach Slovenska a na východe.

Charakteristické pre zmienené obdobie 8. stor. je aj pozvoľný nástup nového spôsobu výzdoby jedného nástrojom (Fusek 2008, 25, 33). Z objektu 1 však množstvo fragmentov s takouto výzdobou nebolo až také početné (obr. 7: 2; 10: 3; 11: 3).

Dna nádob a ich rôzne typy nie sú vhodným datovacím prostriedkom (Fusek 1991, 306). Odtlačky po oske hrnčiarskeho kruhu, aké sa našli v objekte 1 v Smižanoch, však nachádzame aj na iných lokalitách datovaných do obdobia 8.–9. stor.¹⁶ Tento technologický prvok je podľa G. Fuseka (2008, 33) najrozšírenejší na keramike stredodunajskej kultúrnej tradície v staršom úseku včasného stredoveku.

Pri chronologickom zaradení smižianskej zemnice do 8.–9. stor. možno vychádzať okrem keramiky aj z typov obydli. Z literatúry je známe (Šalkovský 1983, 120; 2011a, 21), že dominancia domov tohto typu sa vyskytovala práve v 7.–8. stor. Na Slovensku prežíva tento druh objektov (typ 3) i v ďalších storočiach, hlavne na severovýchodnom a strednom Slovensku (Šalkovský 1998, 14).

Ani jeden z uvedených prvkov nie je vhodným datovacím kritériom (Fusek 1994a, 64, 65), ale ich zvýšený výskyt prevažuje práve v období od 8., resp. druhej polovice 8. do prvej polovice 9. stor., ako to definoval G. Fusek (2008; 2013, 146 n.).

Ako je uvedené vyššie, väčšinu nálezov tvoria črepy nájdené počas povrchových prieskumov, a preto sa nedajú bližšie datovať. Aj preto má objekt 1 v polohe TESCO veľký význam z hľadiska chronológie včasného stredoveku v regióne Spiša, keďže ide o uzavretý nálezový celok. Hlavným prínosom pre poznanie včasnostredovekého osídlenia v katastri obce Smižany bolo priame prehodnotenie keramického materiálu, uloženého v depozitári AÚ SAV v Spišskej Novej Vsi. Dôležité je rozpoznanie fragmentov keramiky, ktoré posúvajú osídlenie pravdepodobne už od druhej polovice 6. stor. Komparatívna analýza datovania (obr. 14) na základe údajov z literatúry a potom podľa priameho skúmania keramického materiálu priniesla nové poznanie o osídlení katastra v období včasného stredoveku. Na základe kartografického spracovania vidno, že osídlenie sa sústreďuje hlavne v klimaticky priaznivejšej oblasti Hornádskej kotliny v okolí potoka Brusník, hlavne na jeho ľavých brehoch a na ľavej terase rieky Hornád, v nadmorskej výške od 460 do 550 m. Vo väčšine prípadov sú osídlené miesta, kde prevláda práve v tejto oblasti najúrodnejší typ pôdneho predstaviteľa, čiernica.

Našou ambíciou v predložennom príspevku nebolo riešiť relatívnu chronológiu včasného stredoveku na Spiši. Chceli sme však poukázať na význam uzavretých nálezových celkov, pri spracovaní ktorých je keramický materiál jediným prostriedkom pre chronologické určenie. To vychádza hlavne z porovnania náplne s inými horizontmi, v ktorých keramika ako celok má určité znaky, ktoré ju charakterizujú. Zároveň sme chceli poukázať tiež na skutočnosť, aké je dôležité (ak je to možné) pracovať okrem literatúry fyzicky s hmotnými prameňmi, v našom prípade s keramikou. Poznatky o jej typologickej náplni sa v priebehu času menia, a preto je dôležité ju opätovne prehodnocovať.

LITERATÚRA A PRAMENE

Atlas 2001
Beranová/Lutovský 2009
Béřeš 1985

Béřeš 1995

Béřeš/Odler 2011

Béřeš/Šalkovský 1978

Béřeš/Štukovská 1980

Budinský-Krička 1976

Budinský-Krička 1982

Atlas krajiny Slovenskej republiky. Banská Bystrica 2002.

M. Beranová/M. Lutovský: *Slované v Čechách. Archeologie 6.–12. století*. Praha 2009.

J. Béřeš: Keramika na tzv. avarských pohrebiskách a sídliskách zo 7.–8. stor. na Slovensku. *Slovenská archeológia* 33, 1985, 15–70.

J. Béřeš: Slovanské pohrebisko v Dolnom Petre IV (teraz Svätý Peter). *Slovenská archeológia* 43, 1995, 111–160.

J. Béřeš/M. Odler: Včasnostredoveké sídlisko Kubáňovo II. *Študijné zvesti AÚ SAV* 50, 2011, 5–46.

J. Béřeš/P. Šalkovský: Výskum slovanského hradiska v Spišských Tomášovciach. *AVANS* 1977, 1978, 36–38.

J. Béřeš/D. Štukovská: Výskum slovanského hradiska v Spišských Tomášovciach. *AVANS* 1978, 1980, 42–46.

V. Budinský-Krička: *List adresovaný Riaditeľstvu AÚ SAV Nitra – Hrad pod číslom 212/76*. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1976. Nepublikované.

V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. *AVANS* 1981, 1982, 44–57.

¹⁶ Sliach, poloha Horné zeme (Mácelová 2013, 47, obr. 43: 8).

- Budinský-Krička 1990 V. Budinský-Krička: Novýje materialy dľa izučenia drevneslavianskej keramiky na poselenijach Vostočnoj Slovaki. *Slovenská archeológia* 38, 1990, 89–146.
- Čaplovič/Javorský 1990 D. Čaplovič/F. Javorský: Najnovšie poznatky o vývoji stredovekého dedinského domu na Spiši. *Nové Obzory* 31, 1990, 69–122.
- Černohorský 1952 K. Černohorský: Keramika a feudalismus. Diskuse k studii akademika Jaroslava Böhma. K otázce o vzniku feudalismu v českých zemích. *Český lid* 9–10, roč. 39, 1952, 223–230.
- Čilinská 1966 Z. Čilinská: *Slawisch – avarisches Gräberfeld in Nové Zámky*. Bratislava 1966.
- Čilinská 1973 Z. Čilinská: *Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce*. Bratislava 1973.
- Fecko 2016 P. Fecko: Vymedzenie horskej oblasti Slovenska a jeho význam pre archeologické bádanie. *Študijné zvesti AÚ SAV* 59, 2016, 25–64.
- Fecko a i., v tlači P. Fecko/M. Kučerová/A. Kušnierová/M. Soják: Prvé včasnoslávanské nálezy zo Spiša. In: H. Útján 25, v tlači.
- Fusek 1991 G. Fusek: Včasnoslávanské sídlisko v Nitre na Mikovom Dvore. *Slovenská archeológia* 39, 1991, 289–330.
- Fusek 1994a G. Fusek: Slovensko vo včasnoslávanskom období. Nitra 1994.
- Fusek 1994b G. Fusek: Analyse der Formen des handgemachten Keramikgeschirrs als Beitrag zur relativen Chronologie. In: Č. Staňa (Hrsg.): *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert*. Internationale Tagungen Mikulčice I. Brno 1994, 19–27.
- Fusek 2008 G. Fusek: Keramika predveľkomoravského horizontu z Nitry-Šindolky a otázka jej datovania. In: M. Guštin (Hrsg.): *Srednji vek*. Ljubljana 2008, 21–34.
- Fusek 2009 G. Fusek: Odtlačky na dnách nádob v Nitre-Šindolke. In: P. Dresler/Z. Měřínský (ed.): *Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice*. Archaeologica mediaevalia. Moravia et Silesiana. Supplementum 2. Brno 2009, 99–108.
- Fusek 2013 G. Fusek: Beitrag zu Problemen der Datierung von der Besiedlung der Westslowakei in der älteren Phase des Frühmittelalters. In: M. Dulinicz/S. Moździoch (ed.): *The early Slavic settlement in Central Europe in the light of new dating evidence*. Wrocław 2013, 139–150.
- Galuška 1987 L. Galuška: K výzdobě vnitřních stran okrajů slovanských nádob. *Časopis moravského múzea Brno. Vědy společenské* 72, 1987, 75–87.
- Hanuliak 2015 M. Hanuliak: Včasnostredoveké osídlenie v Beckove. *Slovenská archeológia* 63, 2015, 115–149.
- Hanuliak 2016 M. Hanuliak: Sídlišká z 8.–10. stor. v Chľabe. *Slovenská archeológia* 64, 2016, 95–143.
- Hanuliak/Vladár 2008 M. Hanuliak/J. Vladár: Veľkomoravské sídlisko z Branča. *Slovenská archeológia* 56, 2008, 81–102.
- Horváthová/Hreha/Rusnák 2006 E. Horváthová/R. Hreha/R. Rusnák: Prieskum predpolia Slovenského raja. *AVANS* 2004, 2006, 93, 94.
- Javorský 1977a F. Javorský: Výsledky archeologického prieskumu v okrese Spišská Nová Ves. *AVANS* 1976, 1977, 138–152.
- Javorský 1977b F. Javorský: Výsledky archeologického výskumu v Slovenskom raji. *AVANS* 1976, 1977, 153–166.
- Javorský 1978 F. Javorský: Výskumy a prieskumy výskumnej expedície v okrese Spišská Nová Ves. *AVANS* 1977, 1978, 103–120.
- Javorský 1979 F. Javorský: *Smižany – Pri Kňazovej studni. Správa z povrchového prieskumu*. Výskumná správa 8877/79. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 1979. Nepublikované.
- Javorský 1980 F. Javorský: Výskumy a prieskumy Výskumnej expedície Archeologického ústavu SAV na Spiši. *AVANS* 1978, 1980, 123–131.
- Javorský 1981 F. Javorský: Výskumy a prieskumy Výskumnej expedície Spiš Archeologického ústavu SAV. *AVANS* 1980, 1981, 108–126.
- Javorský 1982 F. Javorský: *Správa z povrchového prieskumu*. Dokumentácia AÚ SAV. Spišská Nová Ves 1982. Nepublikované.
- Javorský 1983 F. Javorský: Výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš Archeologického ústavu SAV. *AVANS* 1982, 1983, 99–124.
- Javorský 1984 F. Javorský: Záchranné výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš. *AVANS* 1983, 1984, 96–112.
- Javorský 1985 F. Javorský: Záchranné výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš. *AVANS* 1984, 1985, 110–125.
- Javorský 1986 F. Javorský: *Smižany–Smižianska Maša II*. Dokumentácia AÚ SAV. Spišská Nová Ves 1986. Nepublikované.
- Javorský 1990a F. Javorský: Prieskum v okresoch Poprad, Spišská Nová Ves, Stará Ľubovňa. *AVANS* 1988, 1990, 72–80.
- Javorský 1990b F. Javorský: Záchranné výskumy na stavbách, melioráciách a pri opravách sakrál-nych objektov. *AVANS* 1988, 1990, 84–89.

- Javorský 1993 F. Javorský: Z nepísaných dejín Smižian. In: F. Žifčák (ed.): *Smižany*. Smižany 1993, 14–29.
- Javorský 1997a F. Javorský: *Smižany. Správa z povrchového prieskumu*. Výskumná správa 104/1997. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 1997. Nepublikované
- Javorský 1997b F. Javorský: Osídlená jaskyňa v polohe Tri skalky pri Smižanoch. *AVANS* 1995, 1997, 100–101.
- Jelínková 1980 D. Jelínková: Obytné objekty s keramikou pražského typu z Mušova. *Archeologické rozhledy* 32, 1980, 413–434.
- Kovalčík/Badík 1968 R. M. Kovalčík/M. Badík: Nález slovanského hrobu z doby hradištnej na Spiši. *Vlastivedný zborník Spiš* 2, 1968, 235–238.
- Kučerová a i. 2012 M. Kučerová/M. Soják/A. Kušnierová/P. Fecko: Prvé včasnoslávanské nálezy zo Spiša. In: F. Fetko/M. Števík (zost.): *Pocla Ivanovi Chalupeckému. Zborník príspevkov k slovenským dejinám, vydaný pri príležitosti osemdesiatin doc. PhDr. Ivana Chalupeckého*. Levoča 2012, 19–31.
- Kuželová 2012 P. Kuželová: *Orientace hrobů vůči světovým stranám v 9. až 11. století na Moravě*. Diplomová práce (Masarykova univerzita. Přírodovědecká fakulta, Ústav antropologie). Brno 2012.
- Mácelová 2013 M. Mácelová: *Slovania vo Zvolenskej kotline*. Kraków 2013.
- Marková/Elschek 2002 K. Marková/K. Elschek: Keramika z dendrochronologicky datovanej studne v Malackách. *Študijné zvesti AÚ SAV* 35, 2002, 213–220.
- Milo et al. 2004 P. Milo/R. Mlatec/F. Žák Matyasowszky/M. Žemla: Rekonštrukcia krajiny a osídlenia horného Požitavia v neolite a staršom eneolite. In: *Acta archaeologica Opaviensia* 1. 21. pracovní setkání. *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí*. Opava 2004, 127–151.
- Nevizánsky 1991 G. Nevizánsky: Kostrové pohrebisko z doby avarskej ríše vo Vyškovciach nad Ipľom. In: *K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku*. Nitra 1991, 103–165.
- Odler 2014 M. Odler: Včasnostredoveké sídlisko Ivančiná-Kratiny (okres Turčianske Teplice). *Zborník SNM. Kmetianum* 13, 2014, 18–60.
- Odler/Kolník 2011 M. Odler/T. Kolník: Včasnostredoveké sídlisko Cífer-Pác. *Študijné zvesti AÚ SAV* 50, 2011, 47–100.
- Odler/Zábojník 2011 M. Odler/J. Zábojník: Sídliska z 8. storočia na juhozápadnom Slovensku Šaľa III, Úľany nad Žitavou, Pavlová. *Študijné zvesti AÚ SAV* 50, 2011, 101–220.
- Pleinerová 1975 I. Pleinerová: *Březno. Vesnice prvních Slovanů v severozápadních Čechách*. Praha 1975.
- Poulík 1948 J. Poulík: *Staroslovanská Morava*. Praha 1948.
- Procházka/Chleborád/Kalousek 1927 A. Procházka/M. Chleborád/F. Kalousek: *Předvěká pohřebiště v Šardičkách u Bučovic*. Brno 1927.
- Rejholcová 1971 M. Rejholcová: Slovanské osídlenie stredoslovenského kraja. *Slovenská archeológia* 19, 1971, 96–133.
- Rejholcová 1977 M. Rejholcová: Slovanské sídliskové objekty v Hurbanove-Bohatej. *Archeologické rozhledy* 29, 1977, 646–657.
- Ruttkey 2002 M. Ruttkey: Mittelalterliche Siedlung und Gräberfeld in Bajč – Medzi kanálmi. *Slovenská archeológia* 50, 2002, 245–322.
- Ruttkeyová 1991 J. Ruttkeyová: K problematike osídlenia severozápadného pomedzia avarskeho kaganátu v 7. – 8. stor. In: *K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku*. Nitra 1991, 185–217.
- Ruttkeyová/Ruttkey 2004 J. Ruttkeyová/M. Ruttkey: Včasnostredoveký sídliskový objekt v Čeladiciach. In: G. Fusek (red.): *Zborník na počesť Dariny Bialekovej*. Nitra 2004, 319–328.
- Soják 1998 M. Soják: *Výskumná správa z povrchového prieskumu lokality Smižany – Gnojník I, II za rok 1998*. Výskumná správa 65/1998. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 1998. Nepublikované.
- Soják 2000 M. Soják: Prieskumy v okresoch Spišská Nová Ves a Levoča. *AVANS* 1998, 2000, 161–165.
- Soják 2001 M. Soják: Terénny prieskum na Spiši. *AVANS* 2000, 2001, 175–185.
- Soják 2005 M. Soják: Sídliskový objekt z Letanoviec. *Študijné zvesti AÚ SAV* 38, 2005, 137–154.
- Soják 2007 M. Soják: *Osídlenie spišských jaskýň od praveku po novovek*. Nitra 2007.
- Soják 2017 M. Soják: Archeologické dejiny. In: M. Gonda/P. Špic/M. Kostelník/M. Soják/F. Žifčák (zost.): *Spišské Tomášovce (1217–2017)*. Kežmarok 2017, 33–81.
- Soják/Fecko 2011 M. Soják/P. Fecko: *Smižany, okres Spišská Nová Ves*. Výskumná správa 136/11. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 2011. Nepublikované.
- Staššíková-Štukovská a i. 2006 D. Staššíková-Štukovská/P. Šalkovský/J. Béreš/E. Hajnalová/E. Hušťáková/Z. Krem-paská/F. Javorský: Včasnostredoveké Hradisko I. Spišské Tomášovce-Smižany. 1. etapa spracovania. *Zborník SNM* 100. *Archeológia* 16, 2006, 187–234.

- Šalkovský 1980 P. Šalkovský: K vývoju a štruktúre slovanského osídlenia v hornatých oblastiach Slovenska. In: *IV. Medzinárodný kongres slovanskej archeológie Sofia 15.–22. septembra 1980. Zborník referátov ČSSR*. Nitra 1980, 166–173.
- Šalkovský 1983 P. Šalkovský: *Štruktúra a formy osídlenia Slovenska v 6.–8. storočí ako sociálno-ekonomické javy*. Kandidátska dizertácia. Nitra 1983.
- Šalkovský 1994 P. Šalkovský: Frühmittelalterlicher Burgwall bei Detva. *Slovenská archeológia* 42, 1994, 155–185.
- Šalkovský 1997 P. Šalkovský: Slovanské hradisko pri Detve. Príspevok k rekonštrukcii dejín stredného Slovenska v 9.–11. storočí. In: R. Marsina/A. Ruttkay (ed.): *Svätopluk 894–1994*. Nitra 1997, 213–219.
- Šalkovský 1998 P. Šalkovský: Dedinský dom a sídlo vo včasnóm stredoveku. In: P. Šalkovský/M. Ruttkay/J. Botík (ed.): *Ľudová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku z pohľadu najnovších poznatkov archeológie a etnológie*. Bratislava 1998, 9–36.
- Šalkovský 2001 P. Šalkovský: *Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt*. Nitra 2001.
- Šalkovský 2002 P. Šalkovský: Stavebná kultúra a urbanizmus osád. In: A. Ruttkay/M. Ruttkay/P. Šalkovský (ed.): *Slovensko vo včasnóm stredoveku*. Nitra 2002, 57–68.
- Šalkovský 2007a P. Šalkovský: Problém obdĺžnikovitých a oválnych zemníc u Slovanov. *Priloži Instituta za archeologiju u Zagrebu* 24, 2007, 301–307.
- Šalkovský 2007b P. Šalkovský: Sídliskové objekty západného areálu včasnostredovekého hradiska v Spišských Tomášovciach. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Musaica* 25. Bratislava 2007, 113–22.
- Šalkovský 2009a P. Šalkovský: Najstaršie formy domov u Slovanov. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Musaica* 26. Bratislava 2009, 35–48.
- Šalkovský 2009b P. Šalkovský: Frühmittelalterliche Grubenhäuser. Probleme der Terminologie, Typologie und Rekonstruktion. *Archaeologia Adriatica* 3, 2009, 273–292.
- Šalkovský 2011a P. Šalkovský: *Stredné Slovensko vo včasnóm stredoveku*. Nitra 2011.
- Šalkovský 2011b P. Šalkovský: Včasnostredoveké kvadratické zemnice – problémy terminológie, typológie, interpretácie a rekonštrukcie. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Musaica* 27. Bratislava 2011, 159–182.
- Točík 1963 A. Točík: Pohrebisko a sídlisko z doby avarskej ríše v Prši. *Slovenská archeológia* 11, 1963, 121–198.
- Tomášová 1990 B. Tomášová: Záchraný výskum v Prešove. *AVANS* 1988, 1990, 161.
- Turistický atlas Slovenska 1 : 50 000. 2 vydanie. Harmanec 2007.
- Vencko 1941 J. Vencko: *Z dejín okolia Spišského Hradu*. Spišské Podhradie 1941.
- Vendtová 1964 V. Vendtová: Výskum v Slovenských Ďarmotách roku 1962. *Archeologické rozhledy* 16, 1964, 347–369.
- VSS III 1978 *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III*. Bratislava 1978.
- Zábojník 2002 J. Zábojník: Slovensko a avarský kaganát. In: A. Ruttkay/M. Ruttkay/P. Šalkovský (ed.): *Slovensko vo včasnóm stredoveku*. Nitra 2002, 29–39.
- Zábojník 2004 J. Zábojník: *Slovensko a avarský kaganát*. Bratislava 2004.

Internetové zdroje

- Bielek 2004 P. Bielek: *Pôdy Slovenska. Čiernica (ČA). Pôdohospodársky poradenský systém*. <http://old.agroporadenstvo.sk/rv/poda/ciernica.htm?start> [cit. 29. 06. 2017].
- Hraško a i. 2017 J. Hraško/V. Linkeš/R. Šály/B. Šurina: *Pôdna mapa Slovenska 1 : 400 000*. http://www.podnemapy.sk/portal/prave_menu/podna_mapa/podna_mapa.aspx [cit. 19. 04. 2017].
- <http://klimat.shmu.sk> Online interaktívna verzia Klimatického atlasu Slovenského hydrometeorologického ústavu <http://klimat.shmu.sk/kas/> [cit. 29. 06. 2017].
- LGis 2015 Lesnícky geografický informačný systém. Národné lesnícke centrum Zvolen 2015 <http://gis.nlcsk.org/lgis/> [cit. 11. 05. 2017].

A contribution to the settlement of Smižany in the Early Middle Ages

Peter Fecko – Marián Soják

Summary

The goal of the study is to present the results of the archaeological trench excavations carried out in 2011 during the construction of the TESCO Shopping Centre in the village of Smižany (Fig. 1; 2: 2). During the investigation, a settlement feature was detected in Trench III/11 (Fig. 3–5), which – based on the analysis of pottery – is roughly dated to the 8th–9th century.

The feature is a regularly oval groundplan of the sunken part of the feature with NW – SE orientation. Due to excavations for gas pipeline in the past, not whole groundplan has been preserved (Fig. 6). Remains of an unknown dry masonry(?) possibly representing a postmedieval pavement were uncovered behind the western edge of the feature (Fig. 4: 2; 5; 6).

Assuming that the groundplan was regularly oval, the length of the feature could have reached 4.5–5 m and its width could have been 2.5–3 m, which means an area of approx. 12 m². After the feature had been studied, its depth reached 95 cm below the current terrain. It was sunk 20–30 cm deep in the sterile subsoil.

Based on the typology by P. Šalkovský (2001, 18; 2007a, 302; 2011b, 174), we classify the feature within his type 3, which is associated mainly with the mountainous areas of Central and Eastern Slovakia, Moravia and Bohemia (Šalkovský 2007a, 301; 2011a, 19). Following from the detailed analyses by the above mentioned author (Šalkovský 1998, 14; 2001, 18, 42, 55, 56; 2007a; 2009b, 278, 279), we interpret Feature 1 as a pithouse with a light log or frame construction in the overground part. We consider a dual-pitched gable roof which either touched the ground or was set in wooden walls built around the central pit (Šalkovský 2007a, obr. 2: 2; 2009a, 43; 2011a, 21). We assume a residential character of the feature. It is indicated mostly by the character of the discovered artifacts. Absence of a hearth can be associated with the fact that not the whole groundplan of the feature was detected and the hearth could have been situated in the previously destroyed part. A similar case of an absent hearth in a residential feature is known from the Great Moravian settlement in Branč, where no type of a heating device was recorded in Feature 157 (Hanuliak/Vladár 2008, 88 n., fig. 4: 2). The authors of the article state that such features might have been used for occasional stays or longer accommodation in times of emergency. We incline to the opinion that the hearth did not have to be necessarily built in the same time as the structure itself; it might have been built later (Hanuliak/Vladár 2008, 90).

216 fragments of pot-shaped vessels with simply S-profiled lower mouths come from Feature 1. The pots were made by coiling on a slowly spinning manual potter's wheel. There are mainly thick-walled and well-fired sherds with admixture of sand and mica, with rough structure of their outer surface. At least 12 types of vessels can be identified from the fragments (Fig. 7–10: 1–3). It was possible to completely reconstruct one vessel (Fig. 7: 1; 12: 2). Among decorative motifs, comb decoration in form of multiple wavy lines prevails (Fig. 7–10). As far as other motifs are concerned, there are multiple engraved girth lines with multiple wavy lines (Fig. 8: 1, 3; 9: 1; 10: 18–20). A combination of multiple wavy lines and a comb incision was found only on two exemplars (Fig. 8: 2; 10: 1). Less frequently, combinations of a simple wavy line and multiple wavy lines (Fig. 7: 2; 10: 3) or a simple wavy line and a comb incision occurred (Fig. 10: 11). A sprig motif can be assumed only in one case, however, not the whole part of decoration has been preserved (Fig. 9: 3). In two cases, the inner side of the mouth was decorated with a wavy line (Fig. 8: 3; 9: 3). Besides pot-shaped vessels, a ceramic fragment of a pan was identified in one case (Fig. 10: 12).

Besides sherds, four sandstone whetstones were discovered in the feature (Fig. 13: 1). Textile production is documented by the find of a biconical clay spindle whorl (Fig. 13: 3) and two smoothed fragments of bone awls (Fig. 13: 4, 5). Processing by cutting is visible on one of the animal bones (Fig. 13: 2).

The above mentioned pithouse from the site of TESCO certainly belongs to the system of Slavonic settlements which probably made up the economic background for the Čingov hillforts in Spišské Tomášovce/Smižany (10, 11). From the cadastral area of Smižany, we have recorded several sites dated to the Early Middle Ages (Fig. 1): the sites of Ulica kpt. J. Nálepku (2), Zlaté role (3), Pri kňazovej studni (4), Štrkovisko IV (5), Smižianska Maša (6), Baniská, Gnojník (7), Smižianska roveň (8), Sedlo pod hradiskom (9), Čingov (12) – also called Pri starej horárni and the Tri skalky cave (13). The dominant hill called Matka Božia (*Mother of God*) (14) mentioned in literature as a Slavonic cultic place (Javorský 1978, 111) cannot be confirmed nor denied due to absent evidence.

Based on the physical re-evaluation of the available ceramic material, we can see that most finds come from surface surveys which can be roughly dated to the 8th–10th centuries. During revision, however, some fragments roughly dated to the early phase of the Early Middle Ages were identified among the sherds (more details on page 14).

The only suitable means for dating of Feature 1 at the site of TESCO is the ceramic assemblage found in it. The assemblage as a whole with certain characteristic features was compared with the material of individual older or younger horizons of the early medieval closed finds from Spiš. As for the older horizon, we can mention the site in Spišský Štvrtok-Šibeničná hora from the end of the 6th/beginning of the 7th century or the site of Iliašovce-Za hostincom.

In 2016–2017, previously unpublished settlement features dated to the 7th century were uncovered in Spišská Nová Ves-Pod Modrým vrchom site. They contained hand-made pottery. At the site of Spišský Štvrtok-Široké III, parts of sunken dwellings damaged during humus removal were studied during the rescue excavations in 1988. In the undamaged parts of two features, F. Javorský reportedly detected trimmed floors and hearths. He dated the pottery found in them to the 8th–10th centuries (Javorský 1990b, 87). After the physical re-evaluation of the sherds including hand-made pottery together with coiled exemplars, it was discovered that the found pottery assemblage can be dated earlier, to the 7th–8th centuries. As for the pottery from the younger horizon (9th–10th centuries), we followed e. g. from a comparison of the pottery assemblage from the feature – pithouse 17/80 – in Spišská Nová Ves (Čaplovič/Javorský 1990, 75, 87; Javorský 1981, 111, obr. 52: 3–6). In the region of Spiš, this younger pottery is technologically more advanced. The vessels are better coiled with more distinct profiles of rims. Their surface is finer. In decoration, occurrence of horizontal fluting is applied, occasionally changing into low wavy lines which sometimes overlap. The decoration – waves or horizontal lines – is sparser and created by a wider single-tip tool.

With its character, the pottery assemblage from Feature 1 at the site of TESCO bears features of pottery relatively dated to the 8th–9th century in the Slovak expert literature (for another list of settlements with analogies see Fusek 2008, 28, 33, 34; Hanuliak 2016, 121, 122). The lower limit is set by the absence of hand-made pottery which moves the chronological identification approx. to the second half of the 8th century (Marková/Elschek 2002, 219; Fusek 2008, 30, 33; 2013, 146). Gradual disappearing of older traditions was recognized also in ornamentation represented by the ornament in form of short horizontal or oblique comb incisions or cuts incorporated below the neck or on shoulders (Fig. 8: 2; 9: 3; 10: 1, 11, 14). The popularity of such decoration in Western Slovakia is – according to G. Fusek (2008, 32) – typical of the 8th–9th centuries.

Vessels with mouths decorated by a wavy line on the inner side (Fig. 8: 3; 9: 3) are relevantly represented. It is an archaic decorative element which occurs on pottery around the mid 7th century; however, they were most frequent in the following 8th century with gradual disappearance in the 9th century (Fusek 1994a, 63, 64; 2008, 32, 33; Galuška 1987, 78, 79; Rejholcová 1977, 654; Šalkovský 2011a, 45, 48).

As for the chronological classification of the pithouse from Smižany within the 8th–9th century, we can follow – besides pottery – also from the types of dwellings. It is known from literature (Šalkovský 1983, 120; 2011a, 21) that the dominance of this type of dwellings occurred in the 7th–8th centuries. In Slovakia, this type of features (type 3) survives in later centuries, mostly in northeastern and Central Slovakia (Šalkovský 1983, 14).

The direct re-evaluation of the pottery deposited in the depository of the IA SAS in Spišská Nová Ves was most beneficial for our knowledge of the early medieval settlement in the cadastral area of Smižany. Identification of pottery fragments shifting the settlement's dating probably as early as the second half of the 6th century is important. The comparative analysis of dating (Fig. 14) on the basis of data from literature and then according to the direct study of pottery has brought new information on the settlement of the cadastral area in the Early Middle Ages. Based on the cartographic processing, it can be seen that the settlement is concentrated mainly in the climatically more favourable area of the Hornádska kotlina basin near the stream of Brusník, mainly on its left banks and on the left-bank terrace of the Hornád river in the altitude of 460–550 m. Most frequently, places with prevailing most fertile type of soil – black soil – are settled.

Our ambition in the submitted article is not dealing with the relative chronology of the Early Middle Ages in Spiš. Nevertheless, we wanted to point to the importance of the closed finds in which pottery is the only means for chronological classification. We also wanted to point to the importance of physical work (if possible) with material sources – pottery in our case – together with working with literature. The knowledge of the typological content of pottery changes in time, thus, it is important to re-evaluate it repeatedly.

Fig. 1. Smižany. The cadastral area of the village with indicated sites dated to the Early Middle Ages. Numbers of the sites are identical with the numbers of the sites in the text. 1 – OD TESCO; 2 – Ulica kpt. J. Nálepku; 3 – Zlaté role; 4 – Pri kňazovej studni; 5a – Štrkovisko IV; 5b – Štrkovisko II; 6 – Smižianska Maša; 7 – Gnojník; 8 – Smižianska roveň; 9 – Sedlo pod hradiskom; 10 – Hradisko I; 11 – Hradisko II; 12 – Čingov (Pri starej horárni); 13 – the cave of Tri skalky; 14 – Matka Božia; 15 – Turník. Source QGIS, edited by P. Fecko.

Fig. 2. Cadastral area of the village of Smižany. 1 – soil map. Legend: H1 – typical saturated to acid cambisols; H6 – cambisols, saturated pseudogleysols; H7 – dystric cambisols and typical acid cambisols; H10 – dystric cambisols; R1 – rendzinas and rendzina cambisols; R2 – typical lithium and rubified rendzinas; R3 – leached rendzinas and rendzina cambisol; P2 – cambisol podzols; L3 – typical carbonate black soils (after Hraško a i. 2017, edited by P. Fecko). 2 – Hypsometric map. Legend: a – 460–550 m above sea level; b – 550–600 m a. s. l.; c – 600–650 m a. s. l.; d – 650–700 m a. s. l.; e – 700–750 m a. s. l.; f – 750–800 m a. s. l.; g – 800–850 m a. s. l.; h – 850–900 m a. s. l.; i – 900–950 m a. s. l.; j – 950+ m a. s. l. (after P. Fecko). The numbers of the sites correspond with the numbers of the sites in the text and with Figure 1.

Fig. 3. Smižany, OD TESCO site. 1 – location of archaeological trenches I–III from 2011 on the orthophotomap (sources used background of Orthophoto map by Ortofoto©Geodis, processed by P. Fecko in ArcGIS software). 2 – location of archaeological trenches I–III in 3D representation. Source Google Earth.

Fig. 4. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. 1 – detected southeastern part of the feature 70 cm below the current terrain; 2 – expansion of the feature westwards.

Fig. 5. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. 1; 2 – view of the studied feature.

Fig. 6. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. 1 Groundplan and profiles after removal of soil down to the sterile subsoil. Legend: a – upper layer of dark black soil mixed with smaller fragments of gravel and grass roots;

b – dark black cinder mixed with postmedieval waste and gravel; c – grey to grey-brown soil mixed with postmedieval bricks and gravel (made-up ground); d – cultivated soil of brown colour, compact, with concentration of archaeological finds from the Post-medieval and early medieval periods; e – Feature 1. Dark black soil, compact, with concentration of early medieval archaeological finds; f – trial trench excavated by construction workers to detect the location of gas pipeline; g – yellow foil above the gas pipeline; h – waterworks concrete ring; i – furrow of the gas pipeline; j – edge of the furrow for the gas pipeline, sterile soil mixed with topsoil; k – fragments of postmedieval bricks; l – sandstone; m – burned sandstone; n – assumed course of the features. Drawing by P. Fecko.

Fig. 7. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. Selected pottery finds. Drawing by 1 – E. Bakytová; 2 – P. Fecko.

Fig. 8. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. Selected pottery finds. Scale: a – 1, 2; b – 3. Drawing by P. Fecko.

Fig. 9. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. Selected pottery finds. Drawing by P. Fecko.

Fig. 10. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. Selected pottery finds. Scale: a – 12; b – 1–11, 13–23. Drawing by P. Fecko.

Fig. 11. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. Selected pottery finds. Drawing by P. Fecko.

Fig. 12. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. Selected pottery finds. Scale: a – 1; b – 2. Drawing and photo by P. Fecko.

Fig. 13. Smižany, OD TESCO site, Trench III/11, Feature 1. Miniature finds. 1 – lithic whetstone; 2 – bone processed by cutting; 3 – clay spindle whorl; 4, 5 – bone awls. Photo by P. Fecko.

Fig. 14. Smižany, analysis of dating of the Early Middle Ages (6th–10th centuries). 1 – comparison of dating of sites in the cadastral area of the village according to literature and on the basis of physical re-evaluation of pottery; 2 – dynamics of settlement in the cadastral area elaborated on the basis of the dating presented in literature; 3 – dynamics of settlement in the cadastral area elaborated on the basis of physical re-evaluation of pottery. Legend: a – number of sites from the given century identified after the pottery re-evaluation; b – number of sites from the given century identified according to literature; c – moving average of the chronological curve determined on the basis of the pottery re-evaluation; d – moving average of the chronological curve determined by the literature.

Translated by Viera Tejbusová

Mgr. Peter Fecko
Archeologický ústav SAV
Oddelenie záchranných výskumov – Spiš
Mlynská 6
SK – 052 01 Spišská Nová Ves
feckop@gmail.com

PhDr. Marián Soják, PhD.
Archeologický ústav SAV
Oddelenie záchranných výskumov – Spiš
Mlynská 6
SK – 052 01 Spišská Nová Ves
sojak@ta3.sk